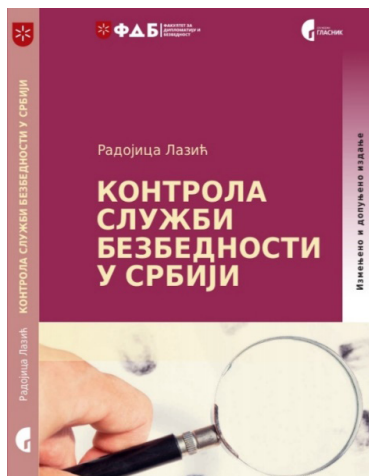

*Јелена Божинова**
Институт за политичке
студије, Београд

КОНТРОЛА СЛУЖБИ БЕЗБЕДНОСТИ У СРБИЈИ

Радојица Лазић. 2023. Контрола служби безбедности у Србији (измењено и допуњено издање). Београд: Службени гласник / Факултет за дипломатију и безбедност, 291. стр.

Монографија „Контрола служби безбедности у Србији”, аутора проф. др Радојице Лазића,

настала је као резултат дугогодишњег изучавања система националне безбедности и представља научну студију која се бави најосетљивијим делом државног управног апарата, чији је посао везан за рад у тајности.

Анализирајући постојеће правне прописе, али и праксу која се односи на рад служби безбедности, монографија даје одговоре на актуелна питања, на методолошки коректан и структуриран начин.

Контрола служби безбедности једна је од најинтригантнијих тема у политичком животу, праву и политикологији и захтева разрађене правне и институционалне механизме који спречавају да се безбедносни сектор претвори у резервисани домен различитих центара моћи.

Полазећи од чињенице да је безбедност динамична категорија, да се законска регулатива која се односи на рад служби безбедности од последњег издања ове књиге значајно изменила и да су нове безбедносне претње утицале на то да систем националне безбедности на другачији начин буде постављен, јавила се

* Контакт: jelena.bozinova@ips.ac.rs

оправдана потреба за изменом и допуном књиге (стр. 12).

Деликатност посла којим се службе безбедности баве, јасно налаже да оне морају бити предмет одговарајуће демократске и цивилне контроле. Многи научници и истраживачи из ове области слажу се у томе да не постоји јединствен нити опште-прихваћен и применљив модел за њихову контролу и да у већини земаља контролу активности служби безбедности спроводе законодавне, извршне и судске власти као и цивилно друштво (стр. 15).

У монографији, структурисаној у девет целина, на самом почетку, поред свеобухватног дефинисања појмова битних за разумевање тематике, аутор изричито указује и на потребу разликовања оних појмова, до чијег мешања често долази, услед недовољног познавања ове области. Аутор анализира и друга питања, попут оних која се тичу међународноправних докумената а затим се дотиче начела од којих у великој мери зависи функционисање демократске и цивилне контроле над службама безбедности.

Већ у наредном поглављу, ставља се акценат на развојни пут служби безбедности у Србији, од Првог српског устанка до 2007. године, са посебним

освртом на Брионски пленум, кључни догађај у реформи обавештајно-безбедносне делатности, након кога је некадашња УДБА трансформисана у Службу државне безбедности. Аутор потом пажњу посвећује Савезном савету за заштиту уставног поретка као и врстама и облицима контроле служби безбедности у бившој СФРЈ.

У Републици Србији постоје три службе безбедности, једна цивилна и две војне. То су: Безбедносно-информативна агенција (БИА), која представља посебну агенцију Владе Републике Србије, Војнобезбедносна агенција (ВБА) и Војнообавештајна агенција (ВОА), које су органи управе у саставу Министарства одбране (стр. 47).

Изучавајући обавештајно-безбедносни систем Републике Србије, аутор помиње надлежности, овлашћења и обавезе, а затим и организационе структуре безбедносних служби, с нарочитим освртом на посебне поступке и мере које припадници служби безбедности примењују у раду. Потом, у наредним поглављима, даје одговор на познато Платоново питање из времена грчке класичне филозофије: Ко чува чуваре?

Контролу и надзор служби безбедности спроводе парламентарна, извршна и судска власт,

али и независни државни органи (Заштитник грађана, Повереник за информације од јавног значаја и заштиту података о личности, Државна ревизорска институција, генерални инспекторати, буџетске инспекције и други). Посебне видове контроле остварују институције грађанског друштва (експертске групе, невладине организације, удружења грађана итд.) и јавност.

Као највише представничко тело и носилац уставотворне и законодавне власти у Србији, Народна скупштина у оквиру својих надлежности има и надзор над радом служби безбедности (стр. 119), коју остварује непосредно и преко надлежног Одбора за контролу служби безбедности, раније Одбора за одбрану и безбедност.

Како би успео да одговори захтевима контроле, парламент мора имати добар формални оквир и овлашћења за рад, као и изражену политичку вољу да контроли заиста и врши. Потребно је да посланици схвате да је контрола сектора безбедности њихова обавеза према грађанима и демократији, а не одраз поверења или неповерења у руководство (министре или директоре служби) или запослене у овим институцијама. За квалитетну контролу служби безбедности потребна су не само снажна контролна овлашћења

која се примењују, него и висок степен међусобног поштовања и уважавања између контролора и контролисаних. Често је присутна пракса да службе безбедности не верују парламенту и плаше се да ће чланови надзорних одбора обелоданити њихове поверљиве информације. Имајући то у виду, успостављају се сложене процедуре и механизми за заштиту у коришћењу тих података. Тај проблем је у неким земљама решен одредбама закона (САД, Норвешка, Србија). У неким случајевима, то зависи и од чланова тела које врши надзор, тј. од савесности у раду са тајним подацима (стр. 107).

Када је у питању контрола коју спроводи законодавна власт, аутор истиче да норме Закона о основама уређења служби безбедности представљају велико унапређење у односу на одговарајуће одредбе Закона о Безбедносно-информативној агенцији, који парламентарну контролу и контролу уопште третира на најопштији начин.

Још једна интересантна чињеница је да по одредбама ранијег пословника није било ограничења на седницама одбора, пошто су биле отворене за јавност, па је њима могао да присуствује било који посланик. Управо из тог разлога, дешавало се да су материјали за седнице тог

типа били доступни свим посланицима, што је, из аспекта значаја безбедносних података које су такви материјали садржали, недопустиво (стр. 130).

Основно питање које се сада поставља је како обезбедити делотворну контролу над службама безбедности, а да се при томе не повреди „принцип тајности“?

Уочено је да се највећи недостаци, приликом спровођења надзора, крију у ономе што закон не помиње. Да би биле ефикасне, спољашње контроле и надзор, посебно у организацијама затвореног типа, какве су службе безбедности, морају се ослањати на механизме и инструменте унутрашње контроле, где се пре свега мисли на генералног инспектора.

Даље, у књизи, аутор износи чињенице везане за контролу служби безбедности коју спроводе органи извршне власти, а пре свега указује на могуће злоупотребе. У конкретном примеру, Влада се, према добијеним подацима од јавних службеника може односити као према свом власништву, под маском „националне безбедности“, дакле она може покушати да прикрије информације које се тичу одговорности безбедносних служби, а које би према закону морале бити предмет јавне расправе. У другом случају, Влада може користити

безбедносне агенције, односно њихове могућности, ради прибављања информација за потребе партијске политике, на пример, за сакупљање података о домаћим политичким противницима, што је недопустиво.

Полазећи од чињенице да о Савету за националну безбедност нема довољно материјала, да је активност, по природи посла којим се бави, делом тајновита, као и да је стручна литература по том питању прилично оскудна, аутор износи констатације и препоруке које би требало сагледати ради темељнијег и свеобухватнијег регулисања контролних механизма у националном законодавству везано за рад овог тела (стр. 159). Даље, аутор се осврће и на рад Бироа за координацију рада служби безбедности и Канцеларије Савета за националну безбедност и заштиту тајних података.

Судска контрола, такође је важна компонента, када је реч о демократској и цивилној контроли служби безбедности и у највећем броју случајева заснива се на контроли законитости предузимања посебних доказних радњи. Службе безбедности за законску примену неких посебних поступака и мера, попут тајног надзора комуникација, морају добити писмену судску сагласност, како би се избегло

недозвољено нарушавање људских права и слобода.

Контролу примене мера од стране служби безбедности остварују и независне државне институције. Имајући то у виду, аутор у завршном делу монографије наводи улогу и надлежности Заштитника грађана, Повереника за информације од јавног значаја и заштиту података о личности, као и Државне ревизорске институције. Закључује да је поред ових субјеката, за адекватну контролу служби безбедности неопходна и сарадња са невладиним

организацијама, медијима али и са јавношћу (стр. 243).

Наглашавајући важност унутрашње контроле и дисциплинске одговорности у службама безбедности, аутор заокружује научну студију, која ће по мишљењу стручног рецензентског тима, проф. др Андреје Савића, проф. др Милана Шкулића, и проф. др Милана Јовановића, бити незаобилазна литература за све који желе да проучавају и истражују овај феномен.